

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.78>

УДК 330.341

Н. В. Безрукова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму, Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3376-6718>

В. А. Свічкарь,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму, Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8554-1313>

ГЛОБАЛЬНА ЕКСПАНСІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: ОЦІНКА ОСНОВНИХ ПРОТИРІЧ

N. Bezrukova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the International Economic Relations and Tourism Department,

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

V. Svichkar,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the International Economic Relations and Tourism Department,

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

GLOBAL EXPANSION OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS: ASSESSMENT OF THE MAIN CONTROVERSIES

Глобалізація є об'єктивним процесом, який має багато протиріч. Через процеси глобалізації світова економіка стала єдиним механізмом, що призвело до посилення взаємозалежності між країнами та людьми завдяки інформаційним та культурним обмінам. Транснаціональні корпорації виступають основними суб'єктами та рушійними силами глобалізаційного процесу. Вони неоднозначно впливають на економічне зростання країн та їх економічну безпеку.

Метою статті є дослідження глобальної експансії транснаціональних корпорацій в сучасному міжнародному бізнес-середовищі та аналіз основних наслідків діяльності корпорацій для країн світу.

В статті авторами наголошено, що роль транснаціональних корпорацій в сучасному глобальному світі постійно зростає. Виділені фактори глобальної експансії транснаціональних корпорацій. Підкреслено, що їх діяльність має як позитивний, так і негативний вплив на країни базування та країни-реципієнти.

Авторами відмічаються можливі загрози діяльності транснаціональних структур для національної безпеки країн та їх господарських систем. Наявність цих загроз обумовлює зростаючий інтерес до забезпечення економічної безпеки в умовах загострення протиріч між різними суб'єктами глобальної економіки. Дії, спрямовані на зменшення цих загроз, мають сприяти забезпеченню економічного зростання країн та підвищенню їх національної конкурентоспроможності.

Авторами сформульовані наступні висновки. Транснаціональні корпорації мають значний вплив на розвиток глобальної економічної системи та визначають подальші його тенденції. Однак цей вплив не є однозначним. Процеси транснаціоналізації посилюються у світовій економіці. Тож для зміцнення міжнародної економічної безпеки доцільно створити міжнародні інститути, які б координувати діяльність транснаціональних корпорацій з метою зменшення негативного впливу їх діяльності на країни-реципієнти.

Globalization is an objective process that has many contradictions. Through globalization processes, the world economy has become a single mechanism, which has led to increased interdependence between countries and people through information and cultural exchanges. Transnational corporations are the main actors and driving forces of the globalization process. They have an ambiguous effect on the economic growth of countries and their economic security.

The purpose of the article is to study the global expansion of transnational corporations in the modern international business environment and analyze the main consequences of the activities of corporations for the countries of the world.

The authors of the article emphasize that the role of transnational corporations in the modern global world is constantly growing. The factors of the global expansion of transnational corporations are highlighted. It is emphasized that their activities have both positive and negative effects on the host and recipient countries.

The authors note possible threats to the national security of countries and their economic systems from the activities of transnational structures. The presence of these threats determines the growing interest in ensuring economic security in the context of aggravating contradictions between various actors of the global economy. Actions aimed at reducing these threats should contribute to ensuring economic growth of countries and increasing their national competitiveness.

The authors formulated the following conclusions. Transnational corporations have a significant impact on the development of the global economic system and determine its further trends. However, this impact is not unambiguous. Transnationalization processes are intensifying in the world economy. Therefore, to strengthen international economic security, it is advisable to create international institutions that would coordinate the activities of transnational corporations in order to reduce the negative impact of their activities on recipient countries.

***Ключові слова:** транснаціональні корпорації, транснаціональні банки, глобальна економіка, економічна безпека, конкуренція, країна базування, приймаюча країна, торговельна глобалізація, фінансова глобалізація.*

***Keywords:** transnational corporations, transnational banks, global economy, economic security, competition, home country, host country, trade globalization, financial globalization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація являє собою процес, який охоплює всі сфери життя сучасного суспільства. Через процеси глобалізації світова економіка стала єдиним механізмом, безпрецедентно посиливши взаємозалежність між країнами та людьми завдяки інформаційним та культурним обмінам. Глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки. Це по-різному впливає на забезпечення стійкого економічного зростання країн. Не дивлячись на те, що глобалізація стимулює взаємодію країн світу, вона призводить до посилення поляризації країн. Саме в розвинутих країнах концентрується світовий інтелектуальний потенціал та фінансові ресурси, а країни, що розвиваються, уповільнюють економічне зростання. Розвинуті країни отримують набагато більше переваг від глобалізації, ніж країни, що розвиваються. Останні стають для них постачальниками природних ресурсів та робочої сили, що активно використовуються у виробництві. В результаті розвинуті країни отримують нові імпульси для розвитку, а країни, що розвиваються, поступово бідніють.

Транснаціональні корпорації (ТНК), як основні суб'єкти та рушійні сили глобалізації, які ведуть діяльність в різних країнах світу, по-різному впливають на економічне зростання країн та їх економічну безпеку.

Економічна глобалізація є складовою загального глобалізаційного процесу і проявляється як торговельна та фінансова глобалізація, створення глобальних корпорацій та глобальних інститутів регулювання, а також

розвиток провідних глобальних економік тощо. ТНК є основними акторами в усіх цих сферах. Найкрупніші ТНК розпоряджаються світовими фінансовими ресурсами, контролюють глобальні галузі та залучають високо кваліфікованих працівників в різних країнах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей та наслідків діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації присвячено чимало праць як закордонних, так і вітчизняних вчених. Серед них слід відзначити фундаментальні праці зарубіжних вчених: П.Друкера, Й.Шумпетера, М. Портера, Г. Перлмуттера, Г. Стівенса та інших. Теоретичні аспекти та практичні питання функціонування ТНК та їх впливу на економічний розвиток країн досліджували в своїх роботах: Д. Лук'яненко, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко, О. Швиданенко, Я. Столярчук та інші.

Однак в глобальній економіці відбуваються постійні зміни. Це змушує транснаціональні корпорації модифікувати механізми взаємодії з країнами-реципієнтами та адаптуватися до нових викликів глобалізації, що актуалізує тему дослідження.

Метою даної роботи є дослідження глобальної експансії транснаціональних корпорацій в сучасному міжнародному бізнес-середовищі та аналіз основних наслідків діяльності корпорацій для країн світу.

Виклад основного матеріалу. Інтенсивному розвитку транснаціональних корпорацій у світі у другій половині ХХ ст. сприяли такі джерела ефективної діяльності: доступ до природних ресурсів, капіталу та результатів НДДКР інших держав; горизонтальна диверсифікація у різні сировинні галузі або вертикальна диверсифікація за технологічним принципом у рамках однієї галузі, що забезпечують у тому й іншому випадку економічну стабільність та фінансову стійкість ТНК; можливість ефективного розподілу дочірніх компаній у різних країнах з урахуванням розміру їхньої економіки; здатність швидкої акумуляції капіталу у межах всієї системи транснаціональної корпорації і транснаціонального банку

(ТНБ); доступ до достовірної інформації щодо потенціалів розвитку ринків; використання у своїх інтересах державної політики різних країн; вміння продовжувати життєвий цикл товару; використання фінансових ресурсів багатьох країн світу.

Транснаціональні корпорації є ініціаторами та локомотивами глобалізації, сприяють змінам усталеної системи міжнародних економічних відносин та зниженню ролі традиційних акторів світової політики. Більш того, неконтрольована діяльність ТНК може нести загрози міжнародному світопорядку. Це обумовлено, переважно, виникаючими протиріччями інтересів транснаціонального бізнесу, урядів країн їх базування та країн-реципієнтів.

Вплив транснаціональних корпорацій на економіку різних країн світу безперервно зростає. Сьогодні найбільші корпорації можуть диктувати умови не лише своїм конкурентам, а й цілим державам – завдяки своїй фінансовій могутності та політичному лобіюванню на найвищих рівнях. Доходи цих корпорацій перевищують обсяги ВВП багатьох країн світу, вони створюють мільйони робочих місць у кожній державі, деякі з них вже є з економічного погляду державотворчими.

Вплив ТНК на економічний стан держави у більшості випадків зумовлено тим, що в їх руках зосереджена значна частина капіталу, який функціонує на світових фінансових ринках та має тенденцію до вільного переміщення у просторі. Крім того, багато сировинних ринків мають олігополістичну структуру, коли ринок поділений між кількома транснаціональними гігантами. Ця тенденція носить здебільшого негативний характер і може виражатися в трансфертному ціноутворенні, встановленні монополістичних цін і більшою мірою завдавати шкоди економічній безпеці. Але за погодженням правил ведення бізнесу така концентрація капіталу може сприятливо позначитися на інноваційному розвитку держав. Крім того, компанії, що випускають конкурентоспроможні товари на світовому ринку, значною мірою сприяють зміцненню зовнішньоторговельних позицій країни.

Слід відмітити, що загально визнаними правовими гарантіями збереження міжнародної економічної безпеки є: вирішення глобальних проблем людства, гарантія вільного вибору кожною державою стратегії розвитку, відсутність пріоритетності в економічному розвитку окремих країн та регіонів, відповідальність держав та господарюючих суб'єктів за наслідки політики, що ними проводиться тощо [1].

ТНК при здійсненні своєї діяльності, як правило, не керуються цими принципами, маючи на меті максимізацію прибутку. Іноді результатом діяльності ТНК є обмеження економічного суверенітету країн, розділення світу на «центр» та «периферію» світової економіки. При цьому країни, в яких базуються найкрупніші ТНК світу, контролюють значну частину світового виробництва та світових фінансових ресурсів. ТНК здатні встановлювати (самостійно або через лобіюючі ними національні уряди та міжнародні організації) вигідні для себе авторитарні принципи прийняття рішень в сфері регулювання світогосподарських процесів. Такий стан може стати джерелом проблем та конфліктів між різними країнами.

Будучи одним з провідних акторів світової політики та глобальної економіки, ТНК визначають правове поле участі транснаціонального бізнесу у вирішенні глобальних проблем. Однак перешкодою на цьому шляху стає властивий бізнесу пошук конкурентних переваг та максимізація прибутку. Тим більше, що соціально відповідальна поведінка компаній слабо впливає на підвищення її конкурентоспроможності та прибутковості.

Так, міжнародні енергетичні корпорації, зокрема, нафтові, активно впливають на коливання цін на глобальному ринку енергоносіїв. Відповідно від діяльності транснаціонального енергетичного бізнесу багато в чому залежить стабільність світового економічного розвитку. Також представники транснаціонального бізнесу здійснюють значний вплив на стан глобальної воєнно-політичної та економічної безпеки, і відповідно на вирішення глобальних проблем.

Інвестуючи в крану, ТНК вступають в пряму конкуренцію з місцевими товаровиробниками. Переважно національні підприємства не витримують конкуренції і залишають ринок. Це призводить до збільшення залежності країн, що розвиваються, від товарів та послуг, що виробляються ТНК. Країни втрачають власну промисловість і стають лише донорами ресурсів та робочої сили для глобальних компаній.

Діяльність ТНК посилює технологічний розрив між країнами. Як правило, ТНК розробляють та впроваджують інновації в розвинутих країнах, а в країнах, що розвиваються, відбувається виробництво товарів масового споживання, іноді навіть застарілих та екологічно небезпечних. Це призводить до світової технологічної асиметрії та підвищення конкурентоспроможності економік розвинутих країн. В свою чергу, в країнах, що розвиваються, посилюються екологічні проблеми, виникають проблеми утилізації відходів.

Глобальні економічні організації також діють в інтересах великих корпорацій, зокрема Світова організація торгівлі (СОТ). Виступаючи за посилення відкритості економік, СОТ спрощує проникнення ТНК на ринки країн, що розвиваються. ТНК отримують контроль над соціально-економічним та політичним устроєм країни, створюють значну загрозу розвитку господарської системи приймаючих країн. В приймаючих країнах відбувається заміщення національних політичних еліт на економічні еліти, які представляють інтереси транснаціональних корпорацій. Це призводить до втрати національної свідомості та національної ідентичності. Отже, посилення впливу ТНК в країнах-реципієнтах створює загрозу національній та, зокрема, економічній безпеці країни.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується посиленням концентрації капіталу та виробництва. Транснаціональні корпорації перетворилися на могутню силу, яка визначає майбутні тенденції розвитку глобальної економіки. ТНК більшу частину своєї продукції реалізують на світовому ринку, створюють філії та дочірні підприємства за

межами країни базування, їх менеджмент представлений громадянами різних країн.

Глобальна експансія ТНК передбачає використання ними так званих «подвійних стандартів» [1]. З одного боку, ТНК зацікавлені у подальшій лібералізації світового економічного простору, що дозволяє їм проникати на ринки країн. Але з іншого боку, корпорації функціонують за власними законами, які відрізняються від законів ринкової економіки. Всередині ТНК реалізується стратегічне планування, встановлюються трансфертні ціни, які формуються не ринком, а глобальними цілями корпорації.

Глобальна експансія ТНК у світовому бізнес-середовищі обумовлена такими основними факторами:

1. ТНК активізують конкурентну боротьбу на світових ринках, будучи найбільш конкурентоспроможними акторами світового господарства у порівнянні з іншими суб'єктами.

2. ТНК є основними рушійними силами науково-технічного прогресу, оскільки саме корпораціями створюються більшість новітніх технологічних розробок, проводиться науково-дослідних робіт, розробляється та впроваджується інновацій. За даними ЮНКТАД, ТНК акумулюють приблизно 80% всіх патентів та фінансування біля 80 % всіх НДДКР [2].

3. ТНК є основними світовими інвесторами. Вони постійно розширюють та оновлюють виробничі потужності, генерують нові види продукції, створюють робочі місця в приймаючих країнах. Тобто є могутніми драйверами світової економіки.

Але слід розуміти, що активізуючи глобальну конкуренцію, ТНК стимулюють концентрацію капіталу та монополізують ринки. Вхідні ринкові бар'єри в більшості світових галузей є занадто високими для середнього бізнесу країн-реципієнтів, що заважає його подальшому розвитку.

Можна виділити такі джерела глобальної конкурентоспроможності корпорацій: власні матеріальні та нематеріальні активи; переваги розміщення виробництва; управлінський досвід, який є необхідним для перетворення

глобальних ресурсів у продукцію для світового ринку та отримання максимального прибутку [1].

Монополізуючи ринки приймаючих країн, крупні ТНК намагаються виштовхнути з них інші компанії. Як результат, досягається головна мета конкурентної боротьби – «слабі» підприємства залишають ринок. Таким чином, країн-реципієнти позбавляються національної економіки, що створює значну загрозу економічній безпеці країни. ТНК використовують природні та інтелектуальні ресурси країн для вдосконалення власного виробничого та науково-технічного потенціалу. Корпорації обирають найсприятливіші ринки для розширення діяльності. Так, вони створюють робочі місця, платять податки, виробляють продукцію для задоволення потреб споживачів. Але при зміні умов середовища країни не на користь ТНК, вони можуть залишити ринок. І в цьому випадку країна залишається без національних господарюючих суб'єктів, які здатні виробляти продукцію, надавати послуги, забезпечувати робочі місця та сплачувати податки.

Оцінюючи секторальну приналежність ТНК, то спостерігається тенденція збільшення кількості корпорацій, які працюють в сфері послуг. Згідно таблиці 1 найкрупніші ТНК зосереджені у секторі банківсько-фінансових послуг і в основному представлені корпораціями США та Китаю, так званими транснаціональними банками [3].

Друга група найбільшій ТНК – це корпорації в сфері видобутку та переробці газу та нафти. Це капіталомісткі сфери, що потребують значних інвестицій. Забезпечення їх окупності вимагає тривалого часу. В цій групі також лідують корпорації США та Китаю.

Останнім часом ТНК активно реалізують свою діяльність в сферах, де окупність інвестицій досягається за більш короткі проміжки часу. Це такі сектори світової економіки, як фармацевтика, електроніка, виробництво комп'ютерів, засобів зв'язку, косметичних товарів, а також в сфері надання послуг та обслуговування в системі Інтернет.

Таблиця 1. Рейтинг TOP-10 ТНК світу згідно FORBES-2000 2023 року

Інформація про компанію						Фінансові показники			
Ранг 2023	Ранг 2022	Δ	Назва компанії	Країна	Галузь	Продажі (млн дол)	Прибутки (млн дол)	Активи (млн дол)	Ринкова вартість станом на 05/05/23 (млн дол)
1	4	3	JPMorgan Chase	США	Банківські та фінансові послуги	179930	41800	3744300	399590
2	3	1	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	589470	156360	660990	2055220
3	2	-1	ICBC	Китай	Банківські та фінансові послуги	216770	52470	6116820	203010
4	5	1	China Construction Bank	Китай	Банківські та фінансові послуги	203080	48250	4977480	172990
5	8	3	Agricultural Bank of China	Китай	Банківські та фінансові послуги	186140	37920	5356860	141820
6	9	3	Bank of America	США	Банківські та фінансові послуги	133840	28620	3194660	220820
7	11	4	Alphabet	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	282850	58590	369490	1340530
8	15	7	ExxonMobil	США	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	393160	61690	369370	439390
9	12	3	Microsoft	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	207590	69020	380090	2309840
10	7	-3	Apple	США	Напівпровідники, електроніка, технологічне обладнання	385100	94320	332160	2746210

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Найбільша кількість ТНК походить з США. Найкрупніші американські ТНК представлені в таблиці 2 [3]. В таблицях 3, 4, 5 можемо бачити найбільші китайські, японські та європейські (французькі та німецькі) ТНК [3]. Це свідчить про достатній рівень накопиченого капіталу в цих країнах. Так, в країнах, де знаходиться значна кількість ТНК, вони мають і найбільшу ринкову вартість (таблиця 6) [3].

Транснаціональні корпорації діють у трьох сферах одночасно: в економіці країни базування материнської компанії, національній економіці

приймаючої країни та світовій економіці в цілому. Саме тому досить важко впливати на ТНК в рамках національного законодавства та інструментів ринкового регулювання.

Таблиця 2. Рейтинг TOP-10 американських ТНК із TOP-100 FORBES-2000 2023 року

Інформація про компанію						Фінансові показники			
Ранг 2023	Ранг 2022	Δ	Назва компанії	Країна	Галузь	Продажі (млн дол)	Прибутки (млн дол)	Активи (млн дол)	Ринкова вартість станом на 05/05/23 (млн дол)
1	4	3	JPMorgan Chase	США	Банківські та фінансові послуги	179930	41800	3744300	399590
6	9	3	Bank of America	США	Банківські та фінансові послуги	133840	28620	3194660	220820
7	11	4	Alphabet	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	282850	58590	369490	1340530
8	15	7	ExxonMobil	США	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	393160	61690	369370	439390
9	12	3	Microsoft	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	207590	69020	380090	2309840
10	7	-3	Apple	США	Напівпровідники, електроніка, технологічне обладнання	385100	94320	332160	2746210
15	21	6	UnitedHealth Group	США s	Страхування	335940	20700	283680	460190
17	18	1	Wells Fargo	США	Страхування	108930	14500	1886400	142360
18	26	8	Chevron	США	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	232120	35780	255890	303540
21	19	-2	Verizon Communications	США	Телекомунікаційні послуги, постачання кабелю	136190	21590	377720	159040

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Розглядаючи позитивний вплив ТНК на економіку країни-реципієнта, можна відмітити, що вони виступають в ролі каталізатора економічного розвитку, оскільки надають приймаючій країні капітал, нові технології,

світовий досвід організації менеджменту. Прикладом такого впливу є Тайвань та Південна Корея, де завдяки передачі сучасних технологій почали розвиватися такі галузі промисловості, як електроніка, автомобілебудування [3]. ТНК забезпечують передачу інноваційних технологій від розвинутих регіонів до менш розвинутих.

Таблиця 3. Рейтинг TOP-10 китайських ТНК із TOP-100 FORBES-2000 2023 року

Інформація про компанію						Фінансові показники			
Ранг 2023	Ранг 2022	Δ	Назва компанії	Країна	Галузь	Продажі (млн дол)	Прибутки (млн дол)	Активи (млн дол)	Ринкова вартість станом на 05/05/23 (млн дол)
3	2	-1	ICBC	Китай	Банківські та фінансові послуги	216770	52470	6116820	203010
4	5	1	China Construction Bank	Китай	Банківські та фінансові послуги	203080	48250	4977480	172990
5	8	3	Agricultural Bank of China	Китай	Банківські та фінансові послуги	186140	37920	5356860	141820
12	13	1	Bank of China	Китай	Банківські та фінансові послуги	158230	33230	4421760	122670
16	17	1	Ping An Insurance Group	Китай	Страхування	166370	12640	1598490	138560
18	21	3	PetroChina	Китай	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	457400	22180	384580	122910
26	24	-2	China Merchants Bank	Китай	Банківські та фінансові послуги	72440	20560	1458480	129840
27	30	3	Postal Savings Bank Of China (PSBC)	Китай	Банківські та фінансові послуги	82510	12780	2023570	110180
32	45	13	Sinopec	Китай	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	453560	9850	283300	114320
35	28	-7	Tencent Holdings	Китай	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	82410	27260	227010	415360

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Також ТНК стимулюють конкуренцію на ринках приймаючих країн внаслідок появи на них імпортованих товарів більш високої якості. При створенні дочірніх підприємств ТНК стимулюють розвиток національної транспортної, фінансової та інформаційної інфраструктури. Внаслідок кооперації з ТНК, національні підприємства отримують позитивний досвід виробництва та менеджменту, що призводить до зменшення витрат.

Таблиця 4. Рейтинг TOP японських ТНК із TOP-100 FORBES-2000 2023 року

Інформація про компанію						Фінансові показники			
Ранг 2023	Ранг 2022	Δ	Назва компанії	Країна	Галузь	Продажі (млн дол)	Прибутки (млн дол)	Активи (млн дол)	Ринкова вартість станом на 05/05/23 (млн дол)
13	10	-3	Toyota Motor	Японія	Автомобільна промисловість	270490	18500	542500	188200
56	52	-4	Nippon Telegraph & Tel	Японія	Телекомунікаційні послуги, постачання кабелю	97360	9000	190660	106810
57	56	-1	Sony	Японія	Напівпровідники, електроніка, технологічне обладнання	85150	6920	240750	115170
75	104	29	Mitsubishi	Японія	Конгломерат	161020	9490	171080	53500
85	126	41	Sumitomo Mitsui Financial	Японія	Банківські та фінансові послуги	41540	6450	2005650	56640
91	59	-32	Mitsubishi UFJ Financial	Японія	Банківські та фінансові послуги	60220	3070	2966290	76890

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Однак в той же час в економіці приймаючої країни з'являється зовнішній сектор, який майже не підлягає державному регулюванню і керується із штаб-квартири ТНК. Через цей сектор корпорації отримують можливість впливати на зайнятість в країні, структуру зовнішньої торгівлі, напрями інвестиційної діяльності. Нерідкі випадки, коли ТНК скуповують місцеві компанії не для реорганізації, а для згорання виробництва та захоплення ринків.

В процесі функціонування ТНК створюють систему внутрішніх ринків, в межах якої рух товарів відбувається не за ринковими, а за трансфертними цінами. Це дозволяє корпораціям зменшити податкові платежі, обійти

національні митні бар'єри. ТНК володіють колосальними виробничими та фінансовими ресурсами. Вони спроможні захопити ключові позиції в економіці, ставлячи під загрозу економічну безпеку приймаючих країн.

Для досягнення власних цілей ТНК вдаються до втручання в політичне життя держав, фінансуючи потрібних їм політичних діячів, політичні партії та режими, обмежуючи державну самостійність інших країн. Інтереси ТНК часто вступають в протиріччя з національними інтересами держави, інтересами малого та середнього бізнесу. Корпорації починають функціонувати подібно урядам, особливо у слабо- та середньорозвинених країнах.

Таблиця 5. Рейтинг TOP французьких та німецьких ТНК з TOP-100 FORBES-2000 2023 року

Інформація про компанію						Фінансові показники			
Ранг 2023	Ранг 2022	Δ	Назва компанії	Країна	Галузь	Продажі (млн дол)	Прибутки (млн дол)	Активи (млн дол)	Ринкова вартість станом на 05/05/23 (млн дол)
21	29	8	TotalEnergies	Франція	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	257590	21120	293030	151640
33	40	7	BNP Paribas	Франція	Банківські та фінансові послуги	99470	10110	2845690	78590
47	59	12	LVMH Moët Hennessy Louis Vuitton	Франція	Одяг, взуття, спортивне спорядження	83220	14800	143700	482450
48	48	0	AXA Group	Франція	Страховання	110920	6830	701250	70070
89	99	10	Sanofi	Франція	Ліки та біотехнології	45190	8800	135240	140170
29	25	-4	Volkswagen Group	Німеччина	Автомобільна промисловість	293470	15630	633780	70160
37	35	-2	Allianz	Німеччина	Страховання	134260	7080	1139490	95450
41	66	25	Deutsche Telekom	Німеччина	Телекомунікаційні послуги, постачання кабелю	120720	8410	342620	117180
42	41	-1	Mercedes-Benz Group	Німеччина	Автомобільна промисловість	158780	15550	286000	78490
46	64	18	BMW Group	Німеччина	Автомобільна промисловість	154250	11670	268980	75770
97	77	-20	Siemens	Німеччина	Конгломерат	77300	3740	153610	130650

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Неоднозначний вплив ТНК і на країну базування. Так, в країні-донорі формуються потужні фінансовий сектор, розвиваються ті форми економічної активності, які ТНК не переносять у закордонні філії, зокрема науково-дослідну діяльність.

Однак в той же час в економіці країни базування можуть спостерігатися кон'юнктурні ринкові коливання. Оскільки корпорації переносять виробництво у країни з дешевою робочою силою, природними ресурсами, низькими екологічними стандартами, вигідним податковим законодавством, в країні-донорі можуть спостерігатися такі явища, як нестабільне економічне зростання, підвищений рівень безробіття, інфляція, зниження капіталовкладень в економіку.

Таблиця 6. Рейтинг TOP-10 ТНК світу згідно FORBES-2000 2023 року за ринковою капіталізацією

Інформація про компанію						Ринкова вартість станом на 05/05/23 (млн дол)
Ранг 2023	Ранг 2022	Δ	Назва компанії	Країна	Галузь	
10	7	-3	Apple	США	Напівпровідники, електроніка, технологічне обладнання	2746210
9	12	3	Microsoft	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	2309840
2	3	1	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	2055220
7	11	4	Alphabet	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	1340530
36	6	-30	Amazon	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	1084060
31	34	3	Meta Platforms	США	ІТ, Інтернет, програмне забезпечення та послуги	599820
69	150	81	Tesla	США	Автомобільна промисловість	539000
47	59	12	LVMH Moët Hennessy Louis Vuitton	Франція	Одяг, взуття, спортивне спорядження	482450
15	21	6	UnitedHealth Group	США	Страхування	460190
8	15	7	ExxonMobil	США	Будівництво, нафтогазові операції, гірничодобувна промисловість та хімічна промисловість	439390

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Створюючи виробництво за кордоном, ТНК переносять туди значну частину робочих місць, які втрачаються для робітників в країні-базування. Крім того, створюючи закордонні філії, ТНК відводять від оподаткування

частину прибутку, яка у вигляді податків не попадає в бюджет і не може бути використана для фінансування соціальних та інших програм у країні базування. Тим не менш позитивний результат більш ефективного використання капіталу за кордоном перекидає можливі негативні наслідки.

Слід підкреслити, що в результаті діяльності ТНК відбувається експорт тих «правил гри» (норм антимонопольного та трудового законодавства, принципів оподаткування, стилів менеджменту та інші), які склалися в розвинутих країнах. ТНК об'єктивно посилюють вплив країн, з яких вивозить капітал, на країни-реципієнти.

Отже, при оцінці наслідків діяльності ТНК в глобальній економіці, слід дотримуватися комплексного підходу. ТНК здійснюють як позитивний, так і негативний вплив на економіку країн та світову економіку. Однак беззаперечним є той факт, що ТНК стимулюють процеси інтеграції світогосподарських зв'язків та науково-технічний прогрес.

Вплив міжнародних корпорацій на економіку держав обумовлений тим, що ТНК та транснаціональні банки володіють значною частиною транснаціонального капіталу. Цей капітал вільно переміщується між країнами. Більшість міжнародних ринків має олігополістичну структуру, на яких домінуюче положення займають кілька транснаціональних гігантів. Вони співробітничать та конкурують між собою на внутрішніх ринках всіх країн світу. Найбільша концентрація корпорацій спостерігається в літакобудуванні, автомобілебудуванні, нафтовій промисловості, інформаційних галузях.

Особлива перевага ТНК – це інтерналізація, тобто можливість створення внутрішньокорпоративного ринку, який об'єднує постачання сировини, основне виробництво і збут [1]. Цей ринок зменшує залежність ТНК від економічної політики урядів різних країн. Корпорації використовують у внутрішньокорпоративній торгівлі не ринкові, а трансфертні ціни. Використання трансфертних цін веде до нелегального

переводу прибутку за кордон, а також до втрат податкових надходжень та митних зборів в країнах-реципієнтах.

Слід особливо відмітити, що зростаючі масштаби діяльності міжнародних корпорацій іноді являються причиною серйозного занепокоєння урядів країн. Така стурбованість обумовлена загрозою, що діяльність крупних інтегрованих корпорацій може нанести шкоду платіжному балансу країни походження корпорації. Такі побоювання іноді призводять до запровадження певних обмежень та заборон на здійснення прямих закордонних інвестицій. Але завдяки своїй величезній геополітичній та економічній могутності більшість міжнародних корпорацій легко долають ці обмеження та заборони.

Отже, з метою мінімізації загроз, які може нести діяльність ТНК для країн, необхідно прийняття обов'язкових норм міжнародного права в частині регламентації діяльності ТНК в приймаючих країнах та у світовому господарстві в цілому. Зокрема, були створені Центр та Комісія ООН з ТНК у 1974 році [4].

Основні цілі їх створення є наступні:

- прагнення поглибити розуміння політичних, економічних та соціальних наслідків діяльності ТНК у країнах, що розвиваються;
- забезпечити виконання міжнародних угод та домовленостей, які сприяють зростанню світової економіки, та ліквідація негативних наслідків функціонування ТНК;
- зміцнення переговорного потенціалу приймаючих країн, зокрема тих, що розвиваються, в їх відношеннях з ТНК [4].

Тривалий час ці інституції займалися наданням інформації стосовно діяльності транснаціональних об'єднань, аналізом їх політики та надавали консультаційні послуги. Однак їх діяльність мала суто теоретичний характер, всі прийняті акти носили суто рекомендаційний характер, що безумовно не могло здійснити значного впливу на діяльність ТНК. В 1993 році Центр і

Комісія ООН з ТНК припинили своє існування, увійшовши до складу Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) [4].

Також у 1974 році Генеральна Асамблея ООН прийняла «Хартію економічних прав та обов'язків держав», яка була покликана сприяти прискоренню економічного зростання країн, що розвиваються [5]. У даній Хартії вказані права, які мають держави, зокрема:

1) регулювати та контролювати іноземні інвестиції в рамках національного законодавства;

2) регулювати та контролювати діяльність ТНК в межах національної юрисдикції та слідкувати, щоб така діяльність не протирічила національному законодавству. Транснаціональні корпорації не повинні втручатися у внутрішні справи приймаючої країни;

3) націоналізувати іноземну власність за умови виплати відповідної грошової компенсації іноземним інвесторам.

Отже, положення Хартії відповідають основним принципам забезпечення міжнародної економічної безпеки:

– кожна держава має право на самостійний вибір стратегії економічного та соціального розвитку;

– держава самостійно приймає рішення щодо використання власних природних, виробничих чи економічних ресурсів;

– взаємовигідне співробітництво всіх країн та їх суб'єктів в рамках глобальної економіки.

Однак, положення Хартії мають лише рекомендаційний характер. Як результат, транснаціональні корпорації мають повну свободу у своїй міжнародній діяльності, що іноді створює загрозу економічній безпеці країн.

Протягом 80-х років ХХ століття були спроби розробити Кодекс поведінки ТНК [6]. Розвинуті країни наполягали, щоб Кодекс носив тільки рекомендаційний характер. Країни, що розвиваються, наполягали на обов'язковому характері положень Кодексу, бажаючи регламентувати

обов'язки ТНК по відношенню до країн-реципієнтів. В результаті цих протиріч Кодекс так і не був прийнятий.

Слід зазначити, що більшість спроб міжнародних державних організацій координувати діяльність ТНК не мали успіху. Але діяльність недержавних організацій має більш позитивні результати. Їх публічна критика діяльності ТНК примушує корпорації реагувати відповідним чином. І наприклад, проводити «екологізацію» діяльності в приймаючих країнах.

Глобалізаційні процеси, що знайшли вираз у транснаціоналізації світової економіки, можна розглядати як процес перерозподілу власності на виробничі ресурси у геоекономічному просторі за допомогою міжнародного руху капіталу на користь транснаціонального капіталу. Отже, найважливішим напрямом діяльності держави щодо зміцнення економічної безпеки країни має бути моніторинг міжнародного та національного ринків капіталу.

Висновки. ТНК сьогодні – це економічно та інтелектуально потужні багатогалузеві компанії, які мають високий рівень централізації. Вони здійснюють міжнародний територіальний та галузевий трансферт капіталу. ТНК мають значний вплив на розвиток глобальної економічної системи та визначають подальші його тенденції. Однак цей вплив не є однозначним. З одного боку, зовнішня експансія ТНК надає нові імпульси для розвитку виробництва в країнах-реципієнтах, стимулює конкуренцію, сприяє кооперуванню. ТНК стимулюють процеси міжнародної економічної інтеграції, регулюють перерозподіл фінансових потоків та глобальне відтворення. Але з іншого боку, монополістична природа транснаціонального бізнесу призводить до численних негативних явищ та протиріч, що створює загрозу економічній безпеці приймаючих країн.

ТНК створюють власний світовий економічний порядок, керуючись комерційними інтересами і іноді нехтуючи принципи міжнародної безпеки країн. Процеси транснаціоналізації посилюються у світовій економіці. Це призводить до подальшої асиметрії розвитку країн світу та концентрації

глобальних фінансових ресурсів в країнах базування материнських компаній ТНК. Тож для зміцнення міжнародної економічної безпеки доцільно створити міжнародні організації, які б координувати діяльність транснаціональних корпорацій з метою зменшення негативного впливу їх діяльності на країни-реципієнти. Але найбільш ефективний спосіб збільшити економічні вигоди від функціонування ТНК в певній країні – це розробка дієвого національного законодавства в сфері регулювання міжнародного інвестування.

Література

1. Войтко С.В., Гавриш О.А., Корогодова О.О., Моїсеєнко Т.Є. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2016. 208 с.
2. UN Conference on Trade and Development (UNCTAD). URL: <https://unctad.org> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Forbes Global 2000 List 2023: The Top 200. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesstaff/2023/07/07/forbes-global-2000-list-2023-the-top-200> (дата звернення: 09.09.2025).
4. United Nations Centre on Transnational Corporations (UNCTC). URL: <https://uia.org/s/or/en/1100024712> (дата звернення: 21.09.2025).
5. Хартія № 995_077 від 12.12.1974. Хартія економічних прав та обов'язків держав. URL: https://zakononline.ua/documents/show/169637___169637 (дата звернення: 11.09.2025).
6. Code of Conduct on Transnational Corporations. UN. Economic and Social Council (1987, 1st sess. : New York). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/156251> (дата звернення: 10.09.2025).

References

1. Voitko, S.V. Havrysh, O.A. Korohodova, O.O. and Moiseienko T.Ye. (2016), *Transnatsionalni korporatsii: navch. posib. [Transnational corporations: training. manual]*, KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vyd-vo "Politekhnika", Kyiv, Ukraine.
2. The official site of the UNCTAD, (2025), "UN Conference on Trade and Development", available at: <https://unctad.org> (Accessed 25 September 2025).
3. Forbes, (2023), "Forbes Global 2000 List 2023: The Top 200", available at: <https://www.forbes.com/sites/forbesstaff/2023/07/07/forbes-global-2000-list-2023-the-top-200> (Accessed 09 September 2025).
4. The official site of the United Nations Centre on Transnational Corporations (2025), available at: <https://uia.org/s/or/en/1100024712> (Accessed 21 September 2025).
5. United Nations (1974), "Charter of Economic Rights and Duties of States", available at: https://zakononline.ua/documents/show/169637__169637 (Accessed 11 September 2025).
6. United Nations (1987), "Code of Conduct on Transnational Corporations. UN. Economic and Social Council", available at: <https://digitallibrary.un.org/record/156251> (Accessed 10 September 2025).

Стаття надійшла до редакції 13.10.2025 р.